

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО МІЖПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Раєвська Я. М. Особливості здійснення міждисциплінарного підходу в процесі підготовки фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії. В процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери формується професійна компетентність, яка в свою чергу асоціюється з успішною поведінкою фахівця в нестандартних ситуаціях, із міжпрофесійною взаємодією з партнерами, з розв'язанням складних проблем, із оперуванням суперечливою інформацією, з динамічними процесами тощо.

Структура підготовки фахівців соціальної сфери потребує наукового, методичного обґрунтування, переосмислення та обґрунтування набутого досвіду, який мають кафедри соціальної роботи; вивчення та трансформації в систему вітчизняної професійної підготовки зарубіжного досвіду; удосконалення Державного галузевого стандарту підготовки фахівців соціальної сфери; перегляду навчальних планів, які мають величезну кількість невеликих за обсягом навчальних дисциплін; теоретична спрямованість та відірваність від практичних проблем, які з'являються в соціумі; перегляд переліку практик під час навчання студентів; нагальна потреба врахування спеціалізацій та мобільності самої підготовки.

Розроблено структуру міждисциплінарної інтеграції, яка передбачає поступове оволодіння майбутніми спеціалістами необхідними знаннями в аспекті дисциплін, які впливають на формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії. Вивчення окремих дисциплін повинне супроводжуватися встановленням прийомів і підходів до міждисциплінарного викладу навчального матеріалу, що формує міждисциплінарне мислення, яке сприятиме успішній міжпрофесійній взаємодії в професійній діяльності фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: соціальна робота, фахівець соціальної сфери, професійна підготовка, професійна діяльність, професіонал, міждисциплінарний підхід, міждисциплінарна інтеграція, принципи організації взаємодії викладача та студента, міжпрофесійна взаємодія.

Раевская Я. Н. Особенности осуществления междисциплинарного подхода в процессе подготовки специалистов социальной сферы к межпрофессиональному взаимодействию. В процессе подготовки будущих специалистов социальной сферы формируется профессиональная компетентность, которая в свою очередь ассоциируется с успешной поведением специалиста в нестандартных ситуациях, с межпрофессиональным взаимодействием с партнерами, с решением сложных проблем, с оперированием противоречивой информации, с динамическими процессами.

Структура подготовки специалистов социальной сферы требует научного, методического обоснования, переосмысления и обоснование приобретенного опыта, который имеют кафедры социальной работы; изучение и трансформации в систему отечественной профессиональной подготовки зарубежного опыта; усовершенствования Государственного отраслевого стандарта подготовки специалистов социальной сферы; просмотра учебных планов, которые имеют огромное количество небольших по объему учебных дисциплин; теоретическая направленность и оторванность от практических проблем, которые появляются в социуме; пересмотр перечня практик во время обучения студентов; насущная необходимость учета специализаций и мобильности самой подготовки.

Разработана структура междисциплинарной интеграции, которая предполагает постепенное овладение будущими специалистами необходимыми знаниями в аспекте дисциплин, которые влияют на формирование готовности будущих специалистов социальной сферы к межпрофессиональному взаимодействию. Изучение отдельных дисциплин должно сопровождаться установлением приемов и подходов к междисциплинарному изложению учебного материала, формирует междисциплинарное мышление, способствует успешному межпрофессиональному взаимодействию в профессиональной деятельности специалистов социальной сферы.

Ключевые слова: социальная работа, специалист социальной сферы, профессиональная подготовка, профессиональная деятельность, профессионал, междисциплинарный подход, междисциплинарная интеграция, принципы организации взаимодействия преподавателя и студента, межпрофессиональное взаимодействие.

Постановка проблемы. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери базується на кваліфікаційних вимогах, що поєднують у собі сукупність професійних вимог, функцій, характеристик, показників, цінностей, ролей, тощо. В процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери формується

професійна компетентність, яка в свою чергу асоціюється з успішною поведінкою фахівця в нестандартних ситуаціях, із міжпрофесійною взаємодією з партнерами, з розв'язанням складних проблем, із оперуванням суперечливою інформацією, з динамічними процесами тощо.

Вимоги до організації професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти базуються на основних положеннях, зазначених: у Законі України «Про вищу освіту», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»; в Указі Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти» [1; 2; 3].

Спираючись на те, що освіта повинна будуватись на основі взаємозв'язку між окремими навчальними предметами ми вважаємо, що для ефективного формування професійної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до надання клієнтам послуг необхідно спроектувати процес їх підготовки до цієї діяльності з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, ґрунтуючись на знаннях з таких галузей науки, як психологія, соціальна політика, економічна теорія, соціологія, філософія тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців соціальної сфери знайшли своє відображення в наукових працях психологів та педагогів в Україні (О. Бондарчук, А. Грись, Л. Карамушка, М. Корольчук, Н. Кривоконь, П. Криворучко, С. Максименко); різні аспекти становлення соціального працівника як професіонала (В. Бочарова, Н. Клименко, А. Ляшенко, В. Плащов, В. Поліщук, В. Сластьонін, Н. Шмельова); обґрунтована природа дослідницьких процесів, необхідних для оптимального вибору методик навчання фахівців соціальної сфери (Г. Мещанова, В. Семиченко, С. Харченко); виявлені окремі компоненти соціально-педагогічної діяльності у соціальній сфері (Л. Міщик, Н. Кузьміна, О. Пономаренко); окреслені деякі аспекти професійної підготовки соціального працівника (Л. Долинська, Д. Годлевська, К. Максимова, В. Нор, В. Орленко, О. Шевчук, К. Якубенко). Питання готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до виконання професійних обов'язків неодноразово розглядалися в роботах учених В. Бочарової, Т. Завгородньої, І. Зверєвої, А. Капської, О. Карпенко.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз особливостей здійснення міждисциплінарного підходу в процесі підготовки фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Структура підготовки фахівців соціальної сфери потребує наукового, методичного обґрунтування, переосмислення та обґрунтування набутого досвіду, який мають кафедри соціальної роботи; вивчення та трансформації в систему

вітчизняної професійної підготовки зарубіжного досвіду; удосконалення Державного галузевого стандарту підготовки фахівців соціальної сфери; перегляду навчальних планів, які мають величезну кількість невеликих за обсягом навчальних дисциплін; теоретична спрямованість та відірваність від практичних проблем, які з'являються в соціумі; перегляд переліку практик під час навчання студентів; нагальна потреба врахування спеціалізацій та мобільності самої підготовки.

Потреба такого оновлення фахової підготовки фахівців соціальної сфери зумовлена, з одного боку, перспективами розвитку, які означено в «Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року» в системі освіти та забезпечення розвитку освітнього і наукового простору. А з іншого боку, сучасний стан актуальних проблем розвитку суспільства, що представлено у «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», повинні знайти своє конкретне вирішення за умов нормативно-законодавчого відображення соціальних проблем різних категорій населення та сфер життєдіяльності суспільства, підготовленості фахівців соціальної сфери до пошуку альтернативних можливостей їх вирішення, розробки та впровадження інновацій соціальної роботи, залучення засобів вирішення конкретної проблематики. Так, постає проблема створення умов для повноцінного прояву інноваційного потенціалу майбутніх фахівців соціальної сфери з розв'язання соціальних проблем, що цілком залежить від системи фахової підготовки, оновлення змісту й механізмів реалізації процесу навчання відповідно до сучасних вимог та провідних тенденцій.

Професійна діяльність вимагає переходу від розгалужених знань (методологічних і теоретичних знань, знань закономірностей процесу навчання і формування особистості, методичних підходів тощо) до єдиного органічного сплаву професійних знань, які мають комплексний і систематизований характер. Щоб оволодіти чітко окресленим обсягом професійних знань, закони мислення, сприймання і пам'яті вимагають, природно, їх виокремлення із обсягу інших знань. Наукові знання фіксують внутрішні природні потенції об'єктів, які утримують узагальнені способи дій. Саме на основі наукових (теоретичних) знань вибудовується практична й конструктивно-технічна діяльність. Наявність теоретичних знань дасть змогу передбачати результати і наслідки нових практичних дій, спрямованих на емпіричні об'єкти, свідомо шукати такі способи впливу, які могли б реалізувати закладені в об'єктах потенції. Набуття студентом досвіду практично-професійної діяльності вимагає управління з боку викладача, забезпечення взаємодії викладача зі студентами та студентів

між собою. У психології закладів вищої освіти виділяють принципи організації взаємодії викладача та студента у навчальному процесі, зокрема діалогізація, проблематизація, персоналізація, індивідуалізація і диференціація навчання

Відповідно до принципу діалогізації заняття (як лекційне, так і практичне) не повинно перетворюватися на просту передачу знань. Його треба будувати як обговорення різних точок зору, як спільний пошук істини, тобто у формі діалогу, а не монологу. У такому режимі педагогічного співробітництва, творчого обговорення різних теоретичних і практичних аспектів проблеми в студентів формуються, актуалізуються і пізнавальні, і професійні, і широкі соціальні мотиви.

Принцип проблематизації передбачає систематичне створення проблемних ситуацій, умов для самостійного виявлення і постановки студентами пізнавальних завдань.

Принцип персоналізації застерігає від того, щоб особисте спілкування викладача зі студентом не підмінялося рольовим. Воно має відбуватися в умовах рівного партнерства.

Принципи індивідуалізації і диференціації навчання передбачають врахування індивідуальних особливостей та інтересів студентів, створення максимально сприятливих умов для розвитку їхніх здібностей і нахилів. Унаслідок цього, у студентів підвищується відповідальність, уміння вирішувати завдання, здатність до саморегуляції та адекватнішої самооцінки.

Характеризуючи міжпредметні зв'язки, слід зазначити, що у «Педагогічному словнику» вони тлумачаться як «дидактичний засіб, який передбачає комплексний підхід до формування й засвоєння змісту освіти, що дає можливість здійснювати зв'язки між предметами для поглибленого, всебічного розгляду найважливіших понять, явищ».

На думку С. Гончаренко, міждисциплінарні зв'язки відображають комплексний підхід до виховання й навчання, що дозволяє виділити як головні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами. На будь-якому етапі навчання міждисциплінарні зв'язки виконують виховну, розвиваючу й детермінуючу функції, оскільки підвищують продуктивність перебігу психічних процесів. Ми вважаємо, що визначити роль міждисциплінарного матеріалу на занятті допоможе усвідомлення характеру взаємодії між елементами окремих дисциплін – лінійної (нові знання служать для поглиблення вже набутих); протилежної (нові знання уточнюють або й спрямовують засвоєні раніше відомості); проблемної (нові знання створюють умови для розв'язання навчального завдання). Правильній побудові заняття сприятиме розуміння характеру змістових зв'язків, які можуть бути синхронними (матеріал суміжних дисциплін опрацьовується

одночасно), репродуктивними (спиратися на засвоєне з інших предметів), перспективними (певне питання розглядається лише в основних рисах з орієнтацією на більш докладне вивчення на заняттях з іншого предмета).

Формування професійної готовності фахівців соціальної сфери повинно здійснюватися через встановлений взаємозв'язок між такими навчальними дисциплінами, як «Технології соціальної роботи», «Соціальна робота з різними категоріями клієнтів», «Прикладні методики в соціальній роботі», «Правове забезпечення системи соціального захисту», «Соціальне проектування», «Соціальна робота у сфері зайнятості населення», «Менеджмент соціальної роботи», «Методи нарахування соціальних виплат» тощо. Для того, щоб зрозуміти причини та можливі чинники появи малозабезпеченості та бідності, можливі соціальні ризики, які обумовлюють повну або часткову втрату працездатності, що зумовлює втрату трудового або інших видів доходів, необхідно з'ясувати причини та наслідки впливу соціально-економічних процесів на соціальний добробут суспільства, що, у свою чергу, є неможливим без економічних знань і знань нормативно-правових актів, які регулюють надання соціальної допомоги, пільг, субсидій, фінансових компенсацій для осіб, котрі опинились у складних життєвих обставинах. Тому необхідно побудувати процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до надання клієнтам соціально-економічних послуг на застосуванні інтеграції знань із різних дисциплін в процесі міжпрофесійної взаємодії. Логіка опису запропонованої умови вимагає створення структури міжпрофесійної взаємодії з позиції підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до надання клієнтам різних видів послуг, яка розкривала міждисциплінарну інтеграцію.

Відповідно до вищезазначеного, нами було розроблено структуру міждисциплінарної інтеграції в процесі підготовки фахівців соціальної сфери (рис. 1), яка передбачає поступове оволодіння майбутніми спеціалістами необхідними знаннями в аспекті дисциплін, які впливають на формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії.

Науковці пропонують три рівні інтеграції змісту підготовки, що представлені рівнем міждисциплінарних зв'язків (його джерелом виступають загальні структурні елементи змісту освіти, перенесення яких може здійснюватись у напрямі будь-яких дисциплін); рівнем дидактичного синтезу (передбачає інтеграцію форм навчальних занять); рівнем цілісності (змістовна й процесуальна інтеграція в рамках утворення нового цілісного предмета й розв'язання всіх дидактичних завдань інтегрованих курсів). Оскільки міждисциплінарні зв'язки є вихідними елементами дидактичних

систем, то взаємозв'язок навчальних дисциплін можна назвати міждисциплінарною інтеграцією. Визначаючи міждисциплінарну інтеграцію, її можна характеризувати як взаємопроникнення змісту різних навчальних дисциплін і створення освітнього потенціалу за рахунок використання педагогічних методів, засобів та організаційних форм навчання. Така інтеграція вимагає комплексного розв'язання завдань, серед яких можна назвати діяльність соціального працівника щодо надання соціально-економічних послуг клієнтам.

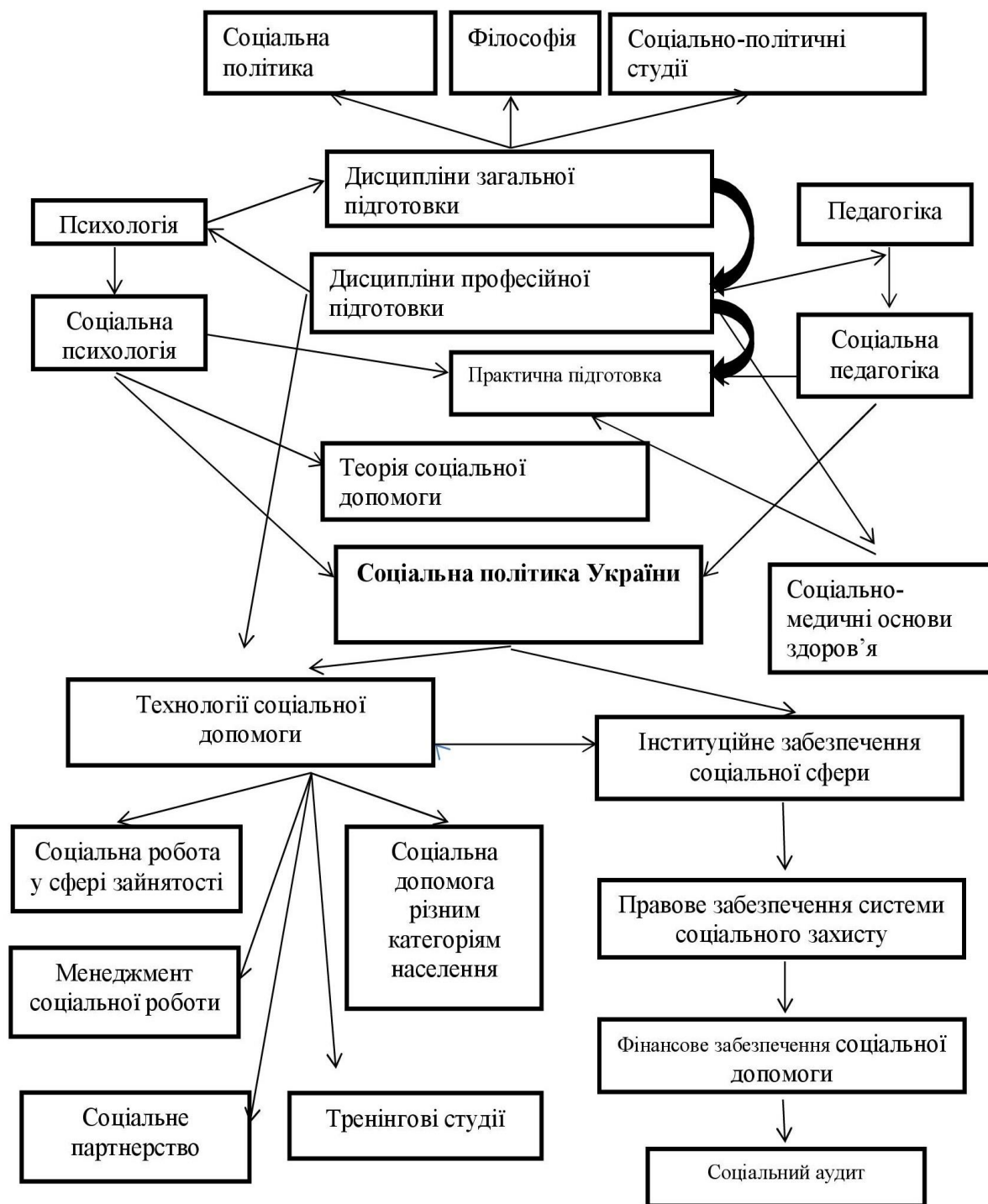

Рис. 1. Структура міждисциплінарної інтеграції в процесі підготовки фахівців соціальної сфери

Рівень цілісності міждисциплінарної інтеграції, тобто змістова й процесуальна інтеграція в рамках створення нового цілісного предмета й розв'язання всіх дидактичних завдань інтегрованих курсів може реалізовуватись у навчальних курсах «Соціальне страхування», «Інституційне забезпечення соціальної сфери», «Фінансове забезпечення соціальної допомоги», «Правове забезпечення системи соціального захисту», «Види, способи та звітність соціальних послуг». Останній рівень міждисциплінарної інтеграції – рівень дидактичного синтезу, який передбачає інтеграцію форм навчальних занять. Тут можна використовувати як традиційні форми: лекції, практичні заняття, так і заняття у формі тренінгів, лабораторні заняття, де майбутнім фахівцям соціальної сфери пропонуються проблемні, пошукові завдання.

На практиці міждисциплінарний підхід може реалізовуватися за двома основними напрямками. За першого, найбільш поширеного, міждисциплінарність налагоджує зв'язки між різними науками (дисциплінами), неформально об'єднує їх, не порушуючи їхньої самостійності, унікальності, своєрідності. За другого підходу міждисциплінарність постає як реальний інструмент об'єднання наук (дисциплін), появи інтегрованих продуктів, проектів, міждисциплінарних об'єктів дослідження, подальше опанування яких є принципово важливим і для науки, і для освіти.

У сучасній практиці викладання дисциплін професійної підготовки фахівців соціальної сфери з використанням міждисциплінарного підходу ефективними з точки зору засвоєння теоретичних знань та набуття практичних навичок, можна визначити наступні методи, форми та прийоми: брейнстормінг («мозковий штурм»); «дерево рішень»; дискусія із запрошенням фахівців; ділова гра; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу і діагностики ситуації; метод проектів; моделювання; PRES-формула (від англ. Position – Reason – Explanation or Example – Summary) - метод, спрямований на розвиток і закріплення навичок аргументування, обґрунтування й захисту власної позиції у дискусії, діалозі, під час ділових зустрічей; проблемний метод; публічний виступ; робота в малих групах; міжпредметні тренінги.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, сучасна імплементація міждисциплінарного підходу у процесі підготовки фахівців соціальної сфери сприятиме збагаченню споріднених дисциплін на основі запозичення методологічного інструментарію наукових досліджень, об'єднанню зусиль фахівців різних сфер та наук з метою науково-методологічного пояснення природи нових явищ та процесів задля всебічного більш якісного розуміння новітніх тенденцій розвитку суспільства. Проте

наголошуємо на тому, що впровадження міждисциплінарних зв'язків не означає відмови від дисциплінарного підходу до оволодіння знаннями. Міждисциплінарний підхід надає можливість вивчати об'єкт дослідження використовуючи наукові накопичення вже отриманих знань. Вивчення окремих дисциплін повинне супроводжуватися встановленням прийомів і підходів до міждисциплінарного викладу навчального матеріалу, що формує міждисциплінарне мислення, яке сприятиме успішній міжпрофесійній взаємодії в професійній діяльності фахівців соціальної сфери.

Бібліографія

1. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 01 липня 2014 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-provyschu-osvitu>

2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України № 3715-VI від 08 вересня 2011 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.

3. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

4. Вайнола, Р. Х. (2008). Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: монографія. Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр.

5. Карпенко, О. Г. (2014). Теорія і практика професійного становлення соціального працівника: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово».

5. Чубук, Р. В. (2014). Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у вищій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів, 115, 256-259.

References

1. Pro vy`shhu osvitu: Zakon Ukrayiny` # 1556-VII vid 01 ly`pnya 2014 roku. Oficijny`j veb-sajt Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Retrieved from <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-provyschu-osvitu> [in Ukrainian].

2. Pro priory`tetni napryamy` innovacijnoyi diyal`nosti v Ukrayini: Zakon Ukrayiny` # 3715-VI vid 08 veresnya 2011 roku. Oficijny`j veb-sajt Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>. [in Ukrainian].

3. Pro nacional`nu doktry`nu rozvy`tku osvity`: Ukaz Prezy`denta

Ukrayiny` # 347/2002 vid 17 kvitnya 2002 roku. Oficijny`j veb-sajt Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. [in Ukrainian].

4. Vajnola, R. X. (2008). Osoby`stisny`j rozvy`tok majbutn`ogo social`nogo pedagoga v procesi profesijnoyi pidgotovky`: monografiya. Zaporizhzhya: Xorty`cz`ky`j navchal`noreabilitacijny`j bagatoprofil`ny`j centr. [in Ukrainian].

5. Karpenko, O. G. (2014). Teoriya i prakty`ka profesijnogo stanovlennya social`nogo pracivny`ka: navch. posib. Ky`yiv: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo». [in Ukrainian].

5. Chubuk, R. V. (2014). Problemy` profesijnoyi pidgotovky` majbutnix faxivciv social`noyi sfery` u vy`shhij shkoli. *Visny`k Chernigivs`kogo nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni T. G. Shevchenka*. Chernigiv, 115, 256-259. [in Ukrainian].

Raevskaya Ya. M. Features of implementing an interdisciplinary approach in the process of training specialists in the social sphere to interprofessional interaction. In the process of preparing future specialists in the social sphere, professional competence is formed, which in turn is associated with the successful behavior of a specialist in non-standard situations, with interprofessional interaction with partners, with the solution of complex problems, with the operation of conflicting information, with dynamic processes, etc.

The structure of training specialists in the social sphere requires scientific, methodological substantiation, reassessment and substantiation of the acquired experience, which have departments of social work; studying and transforming into a system of domestic professional training of foreign experience; Improvement of the State sectoral standard for training specialists in the social sphere; revision of curricula that have a large number of small in-volume curricula; theoretical orientation and separation from practical problems that appear in society; reviewing the list of practices during student training; The urgent need to take into account the specialization and the mobility of the training itself.

Professional activity requires the transition from branched knowledge (methodological and theoretical knowledge, knowledge of the regularities of the process of learning and the formation of personality, methodological approaches, etc.) to a single organic alloy of professional knowledge, which are complex and systematic. Determining the role of interdisciplinary material in the classroom will help to understand the nature of the interaction between the elements individual disciplines - linear (new knowledge serves to deepen already acquired); the opposite (new knowledge specifies or directs the assimilated earlier information); problem (new knowledge creates conditions for solving educational

problem). The correct construction of the classroom will help to understand the nature of content relationships that can be synchronous (the material of related disciplines is processed simultaneously), reproductive (to rely on assimilated from other subjects), perspective (a certain issue is considered only in the main features with an orientation to a more detailed study in the classroom from another subject).

The structure of interdisciplinary integration is developed, which involves the gradual mastery of future specialists with the necessary knowledge in the aspect of disciplines that influence the formation of the readiness of future specialists of the social sphere to interprofessional interaction. The study of individual disciplines should be accompanied by the establishment of methods and approaches to the interdisciplinary presentation of educational material, which forms interdisciplinary thinking, which will promote successful interprofessional interaction in the professional activities of specialists in the social sphere.

Key words: social work, specialist in social sphere, professional training, professional activity, professional, interdisciplinary approach, interdisciplinary integration, principles of interaction between teacher and student, interprofessional interaction.

Отримано 14.03.2019

УДК 373.091.113:159.922.7-053.6

Л. І. Романовська

lroman@online.ua

ORCID ID 0000-0001-7547-4575

ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЛЯ НАД ПІДЛІТКАМИ В СІМ'Ї: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Романовська Л. І. Профілактика насилля над підлітками в сім'ї: теоретичні та практичні аспекти. У статті основний акцент зроблено на теоретичне та практичне дослідження проблеми сімейного насилля. У теоретичному контексті проаналізовано зміст та сутність насилля над дітьми підліткового віку. З'ясовано, що насилля передбачає порушення прав дитини, а також примусовий контроль. Прояви насильницьких дій в сім'ї щодо дітей здійснюються у різних формах: фізичній, сексуальній, психологічній та економічній. Причини такої поведінки батьків різні: особисте самоствердження, поганий настрій, невдоволення поведінкою дитини, власне